

ПРИЈЕМАНО:	1.9.2020		
ЛИСТ БР.	БРОЈ	СЕРИЈА	ПРИЈЕМАНО
10/1	1436	20	

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ:

ИЗВЈЕШТАЈ о оцјени урађене докторске тезе

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 149. Закона о високом образовању (Службени гласник Републике Српске број: 73/10, 104/11, 84/12, 108/13, 44/15, 90/16 и 31/18), члана 54. Статута Универзитета у Бањој Луци и члана 20. Статута Економског факултета, Наставно-научно вијеће Економског факултета Универзитета у Бањој Луци, на XIV сједници одржаној дана 16.07.2020. године, донијело је Одлуку број: 13/3.1129-XIV-3/20, о именовању Комисије за оцјену урађене докторске дисертације кандидата **мр Сенише Рајковића** под називом: „Утицај креативног рачуноводства на квалитет финансијског извјештавања привредних друштава у Републици Српској“.

У Комисију су именовани:

1. Проф. др Новак Кондић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Рачуноводство и ревизија*, председник;
2. Проф. др Драган Микеревић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Пословне финансије*, члан;
3. Др Кристина Мијић, доцент, Економски факултет у Суботици Универзитета у Новом Саду, ужа научна област *Рачуноводство и ревизија*, члан.

Комисија је у предвиђеном року прегледала и оцијенила докторску дисертацију кандидата мр Сенише Рајковића под називом: „Утицај креативног рачуноводства на квалитет финансијског извјештавања привредних друштава у Републици Српској“, те о томе Наставно-научном вијећу Економског факултета и Сенату Универзитета у Бањој Луци подноси сљедећи извјештај.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Докторска дисертација кандидата мр Сенише Рајковића, дипломираног економисте, под насловом: „Утицај креативног рачуноводства на квалитет финансијског извјештавања привредних друштава у Републици Српској“, написана је ћиричним писмом (Times New Roman, фонт 12, проред 1,5). Дисертација је написана на укупно 314 страница текста, од чега је 283 чистог текста, 14 страница литературе, 6 страница прилога, а преосталих 11 страница односи се на наслов, кључну документацијску информацију на српском и енглеском језику, садржај, посвету и захвале, те резиме на српском и енглеском језику. Дисертација је илустрована са 62 табеле и 31 графиканом. Укупан фонд литературе се састоји од 202 јединице. Докторска дисертација садржи: уводни дио, 4 поглавља (1. Појам, циљеви и поступци креативног рачуноводства, 2. Методологија истраживања, 3. Емпиријско истраживање утицаја креативног рачуноводства на поузданост (квалитет) финансијских извјештаја, 4. Дискусија) и закључак.

У уводном (првом) дијелу докторске дисертације елабориран је научни проблем истраживања и образложена оправданост израде докторске дисертације. Поред тога, дефинисани су предмет истраживања, научни и друштвени циљеви као и хипотезе истраживања. Након основних методолошких поставки дисертације указано је на научне методе и технике истраживања које ће бити кориштене у раду, те је дата процјена очекиваног научног доприноса одведеног емпиријског истраживања. На крају уводне цјелине дато је кратко образложење композиције докторске дисертације.

Након уводног дијела дисертације, у другом дијелу рада се на бази релевантне литературе указује на основне појмове који се користе у овој области гдје је дат преглед различитих приступа дефинисању креативног рачуноводства, те његових циљева, мотива и инструмената. У складу са самим поимањем креативног рачуноводства, указује се на дистинкцију између позитивног и негативног креативног рачуноводства. При томе се скреће пажња на потребу препознавања фактора, подручја и поступака креативног рачуноводства и њиховог утицаја на поузданост и квалитет финансијског извјештавања. Теоријски дио дисертације завршава се с историјатом највећих финансијских превара и скандала.

У трећој цјелини фокус је на методологији истраживања која се примјењивала у докторској дисертацији. Ово поглавље започето је с избором методолошког приступа истраживању у складу са проблемом и циљевима истраживања докторске дисертације. Након што је изабран најадекватнији методолошки приступ за рјешење истраживачког проблема фокус је усмјерен на сам план емпиријског истраживања. Планом емпиријског истраживања прецизирано је како ће се истраживати, одређивање популације и узорка, идентификовање варијабли и индикатора истраживања, као и избор метода за прикупљање, обраду и

анализу података.

Четврто поглавље дисертације оријентисано је на емпиријско истраживање утицаја креативног рачуноводства на квалитет финансијског извјештавања привредних друштава у Републици Српској. У овом дијелу, фокус је на интерпретацији и анализи добијених резултата истраживања до којих се дошло захваљујући претходно дефинисаној методологији истраживања. Компаративном анализом добијених резултата истраживања и сличних истраживања од раније сагледан је степен корелације између њих. Након тога извршено је тестирање главне и помоћних хипотеза.

У посљедњем поглављу дискутује се о добијеним резултатима истраживања и резултатима провјере хипотеза. Након тога се указује на одређена ограничења коришћених научних метода у истраживања, као и на научне и прагматичне доприносе докторске дисертације. На крају дискусије указује се на значај добијених резултата емпиријског истраживања и правце даљих истраживања.

Закључна разматрања послужила су да се још једном сумирају закључци до којих се дошло на основу теоријског и емпиријског истраживања, те да се укаже на значај и потребу јачања кредибилитета рачуноводствене и ревизорске професије у циљу заштите јавног интереса.

2. УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

У *уводном дијелу* докторске дисертације кандидат указује на значај објављених информација у финансијским извјештајима и потребу корисника финансијских извјештаја да у њима пронађу разумљиве, поуздане и истините информације које могу бити реална основа приликом доношења пословних одлука. Бројни финансијски скандали и преваре у посљедњих тридесет година додатно су актуелизовали проблем провјерења и квалитета финансијског извјештавања. Полазећи од тога да свака дисторзија финансијских информација у односу на стварно стање за реперкусију има доношење погрешних и нерационалних одлука, кандидат је указао на скептицизам и страх екстерних корисника у погледу кредибилитета и вјеродостојности финансијских извјештаја те истакао креативно рачуноводство као реалну опасност по квалитет финансијског извјештавања. Иако је ова област и проблематика изузетно актуелна у свијету, ријетко се помиње у домаћој литератури, недовољно се о њој говори и врло мало се уопште зна о креативном рачуноводству због чега кандидат истиче потребу за озбиљним истраживањем ове проблематике и подизање свијести о појму и значају креативног рачуноводства код нас. С обзиром на друштвени значај и недостатке истраживања и студија ове проблематике на нашем подручју, кандидат је спровео теоријско и емпиријско истраживање и тестирање с циљем да се дође до нових спознаја о егзистенцији и заступљености креативног рачуноводства у финансијским извјештајима привредних друштава у Републици Српској и његовом утицају на поузданост и квалитет финансијског извјештавања код нас. С тим у вези, питање на које је кандидат у фази истраживања дао одговор гласи „*Да ли, на који начин и у којој мјери креативно рачуноводство утиче на квалитет финансијских извјештаја привредних друштава у Републици Српској?*“. У складу са наведеним питањем, кандидат је представио разлоге и мотив истраживања, описао је проблем истраживања, одредио је предмет

истраживања, поставio је научне и прагматичне циљеве истраживања и поставio главну и помоћне хипотезе истраживања

С обзиром да у нашој земљи још увијек не постоји довољан ниво свијести о значају и улози креативног рачуноводства те његовом утицају на квалитет финансијског извјештавања, те недостатак истраживања и студија ове проблематике, *разлози* истраживања фокусирани су на добијање одговора на питања: да ли је и колико финансијско извјештавање квалитетно, поуздано и транспарентно код нас, да ли су и у којој мјери поступци креативног рачуноводства заступљени у финансијским извјештајима привредних друштава у Републици Српској и какав је његов утицај на квалитет финансијског извјештавања, те на који начин спријечити или минимизирати утицај креативног рачуноводства.

Циљеви истраживања дефинисани су са аспекта научног и прагматичног доприноса. Научни циљеви истраживања су дефинисани кроз пет категорија. *Прва категорија* односи се на описивање, односно на изазове дефинисања појма креативног рачуноводства, основних циљева и мотива примјене те ефеката примјене креативног рачуноводства са становишта пореза, ликвидности и добити извјештајних ентитета. *Друга категорија* односи се на класификацију, односно анализирање различитих појавних облика креативног рачуноводства, те класификација њиховог утицаја на финансијске извјештаје. *Трећа категорија*, односи се на узроке поступака креативног рачуноводства те откриће степена у којем је креативно рачуноводство присутно у финансијским извјештајима код нас. *Четврта категорија* односи се на објашњење узрочно – посљедичне зависности добитка, ликвидности и пореза с једне стране, те креативног рачуноводства кроз признавање и вредновање појединих ставки имовине, обавеза, капитала, прихода и расхода у билансу стања и билансу успјеха, с друге стране. *Пета категорија* пружа конкретне препоруке и смјернице за унапређење квалитета финансијског извјештавања у Републици Српској како би корисници финансијских извјештаја добили објективне, истините и фер информације на темељу којих ће одлучивати о својим пословним интересима. Анализом научних циљева кандидат настоји да стекне нове теоријске и емпиријске спознаје везане за креативно рачуноводство како би се могле дефинисати методе, модели и смјернице које ће имати утицај на јачање квалитета финансијског извјештавања а самим тим и на повећање повјерења корисника финансијских извјештаја. *Прагматични циљеви истраживања* упућују на користи које из истраживање могу проистећи и потенцијалне кориснике резултата истраживања. Прагматичан допринос рада односи се на све кориснике финансијских извјештаја (власнике, менаџере, инвеститоре, повјериоце, државу, професионална тијела, рачуновође, ревизора, академску заједницу) који имају интерес да знају колико је финансијско извјештавање поуздано и да ли је и колико под утицајем креативних рачуноводствених поступака.

Главна хипотеза истраживања гласи:

H0: Примјена (пракса) креативног рачуноводства смањује квалитет и вјеродостојну презентацију информација у финансијским извјештајима привредних друштава у Републици Српској.

Главна хипотеза у дисертацији конкретизирана је на основу помоћних хипотеза, а посматране варијабле и индикатори представљају адекватну основу за провјеру постављених хипотеза, дискусију и креирање оптималног одговора на постављени проблем.

Помоћне хипотезе гласе:

X1: Управљање добитком је заступљено у финансијским извјештајима привредних друштава Републике Српске.

X2: Маневарски простор који оставља недовољно добро осмишљена професионална (МРС/МСФИ) и законодавна регулатива негативно утиче на превенцију и сузбијање праксе креативног рачуноводства, а самим тим и на подизање квалитета финансијског извјештавања.

X3: Спровођење независних (екстерних) ревизија и постојање ефикасних система интерних контрола у предузећу, има позитиван утицај на смањење праксе креативног рачуноводства и лажирања финансијских извјештаја, а самим тим и на унапређење квалитета финансијских извјештаја.

Преглед релевантне литературе. Комплексност правила за признавање, класификацију и вредновање, неусаглашеност Оквира за финансијско извјештавање и Међународних рачуноводствених стандарда и Међународних стандарда финансијског извјештавања (МРС/МСФИ), неусаглашеност између појединачних МРС/МСФИ и промјењивост нормативне основе може довести до презентације нетачних финансијских извјештаја и повећати могућности појаве „креативног“ рачуноводства (Шкарић Јовановић, К. 2015). Упркос напорима законодаваца, регулаторних тијела и професије да се обезбиједи истинито и поштено извјештавање, креативно финансијско извјештавање опстаје као реална опасност по квалитет финансијског извјештавања“ (Малинић, Д. 2009). У литератури се може сусрести широк дијапазон различитих дефиниција креативног рачуноводства (Barnea, A., Ronen J., Sadan S. 1976; Naser, K. 1993; Jameson, M. 1988; Amat, O., Gowthorpe, C. 2004; Trotman, M. 1993; Shah, A.K. 1998; Lainez, J., Callao, S. 1999; Blake, J., Amat, O. 2000; Pasqualini, F., Castel, R. 1995; Barthes De Ruyer, G., Gelard, G. 1992. и многи други). Од поменутих дефиниција креативног рачуноводства, кандидат издваја сљедеће:

- Под креативним рачуноводством се подразумјева неприкладна (непримјерена) примјена рачуноводствених стандарда с циљем да се инвеститори доведу у заблуду представљајући им оно што желе да виде – константан раст и пословање са добитком (Stolowy, H., Lebas, J.M. & Ding, Y. 2013).
- Креативно рачуноводство „обухвата сваки и све оне поступке који се користе да би се манипулисало подацима у финансијским извјештајима укључујући агресивно рачуноводство, примјену рачуноводствених принципа супротну њиховом духу, лажно финансијско извјештавање и све поступке који воде ка управљању добитком или манипулисању приходима“ (Mulford, W.C., Comiskey, E.E. 2002).
- Инвестициони аналитичари (Griffiths, I. 1986; Griffiths, I. 1955; Smith, T. 1996) у својим студијама често су за креативно рачуноводство употребљавали и израз „рачуноводствена акробација“, док су други (Mathews, M.R., Perera, M.H.V. 1996) користили термине као што су „штимовање књига“ или „козметичко извјештавање“.
- Термин „креативно рачуноводство“ означава све рачуноводствене праксе које намерно одступају од рачуноводствених стандарда да би екстерним корисницима била презентирана жељена а не стварна приносна и финансијска снага предузећа. То је скуп поступака којима се врши свесно уобличавање у финансијским извјештајима презентиране слике финансијског, имовинског и приносног положаја компаније у оквирима које допуштају МСФИ и законски

прописи. (Шкарић Јовановић, К. 2013)

- Креативно рачуноводство подразумјева непрофесионалну и неетичку примјену рачуноводствених правила у циљу стварања погрешне представе о финансијском положају и успјеху предузећа на начин да они значајно одступају од економске стварности, мотивисано интересима једне интересне групе, а не општим интересима свих стејкхолдера. (Малинић, Д., Стевановић, Н. 2009).

Досадашња научна истраживања проблематике креативног рачуноводства и квалитета финансијског извјештавања (Tang, Q., Chen, H., Lin, Z. 2008; Bartov, E., Gul, A.F., Tsui, J.S.L. 2001, Dechow, P., Ge, W., Larson, C. i Sloan, R. 2011, Smith, T. 1996; Tassadaq, F. & Malik, A.Q. 2015; Okoye, I.E., Alao, B.B. 2008; Balaciu, E.D., Bogdan V., Mester T.I., Gherai D. 2012. и многа друга релевантна истраживања) су била добра полазна основа за стицање нових научних сазнања у овој области. Ранија истраживања која доводе у узрочно-последичну везу креативно рачуноводство и квалитет финансијског извјештавања (Francis, J.R., Krishnan, J. 1999; Sengupta, P. & Shen, M., 2007; Johl, S., Jubb, A. C., Houghton, A.K. 2007; Herbohn, K., Ragunathan V. 2008; Arnedo, L., Lizarraga F., Sanchez S. 2008; Tsipouridou, G., Spathis, C. 2014) створила су неопходни предуслов за компаративну анализу истраживања које је спровео кандидат са сличним истраживањима спроведеним у другим земљама у свијету.

Научни допринос који дисертација треба да постигне односи се на:

- утврђивање степена у којем је креативно рачуноводство заступљено у финансијским извјештајим привредних друштава у Републици Српској;
- изградњу модификованог модела дискреционог обрачуна као инструмента за детекцију креативног рачуноводства у финансијским извјештајима извјештајних ентитета;
- утврђивање колико је финансијско извјештавање квалитетно код нас, односно колико су финансијски извјештаји поуздани и транспарентни;
- утврђивање одговорности и најчешћих мотива за манипулацију финансијским извјештајима;
- указивање на могуће правце дјеловања и давање смјерница у борби против манипулација и превара, ублажавања/сузбијање креативне рачуноводствене праксе те унапређења и побољшања квалитета финансијског извјештавања;
- подизање свијести о важности тачних и позданих информација које се презентују кроз финансијске извјештаје те могућих ефеката које примјена креативног рачуноводства може да има на финансијске извјештаје;
- дефинисање улоге рачуновођа и ревизора код смањења ризика од превара у систему финансијског извјештавања, те потребе подизања нивоа контроле квалитета и надзора над радом како рачуновођа тако и ревизора.

У теоријском прегледу литературе наведена је литература која се односи на проблем истраживања. Наведена су 202 литерарна извора од домаћих и страних аутора при чему је кандидат кроз њихова научна достигнућа добио одговор о томе:

шта је познато о проблему истраживања; које су научне чињенице потврђене; какви су односи између кључних концепата, фактора и варијабли; које су актуелне методологије за детекцију креативног рачуноводства у финансијским извјештајима, а које су најчешће критике тих методологија; који резултати се могу примјенити на друге ситуације; које теме изазивају неслагање међу ауторима, односно које су недослиједности и пропусти; шта је потребно додатно тестирати јер нема доказа, неубједљиви су или су контрадикторни; о којим подручјима се мало зна и да тим подручјима припада проблем истраживања; да ли је потребно провести научно истраживање да би се ријешило постављени проблем истраживања и да ли се очекује да ће се рјешавањем проблема истраживања постићи оригинални научни допринос.

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Имајући у виду да одабир методолошког приступа истраживању зависи од истраживачког проблема и циљева истраживања, приликом истраживања кандидат се ослањао како на детективни тако и на индуктивни приступ, односно користио је комбиновану методологију тј. комбинацију квалитативне и квантитативне методологије научног истраживања. С тим у вези, подаци који су обрађивани прикупљени су како квалитативном тако и квантитативном методологијом. За остварење циљева истраживања и тестирање постављених хипотеза прикупљање података је извршено из примарних извора (теренско истраживање) и секундарних извора (истраживање за деск столом). Квалитативно истраживање подразумјева теренски рад и директан контакт са циљном групом испитаника. У конкретном случају ради се о контакту са сертификованим и лиценцираним рачуновођама и ревизорима у Републици Српској кроз анкетне упитнике. Подаци су прикупљени помоћу анкетних упитника на узорку од 603 испитаника (око 25% од укупног броја дистрибуираних анкетних упитника, или 17,88% од укупно лиценцираних и активних рачуновођа и ревизора) из рачуноводствене и ревизорске професије у 11 градова у Републици Српској (Бања Лука, Приједор, Градишка, Модрича, Брчко, Добој, Бијељина, Зворник, Пале, Фоча, Требиње), те обрадом доступних годишњих упитника за поступак јавног надзора над радом друштава за ревизију за период 2016 - 2018 година који спроводи Министарство финансија РС. Дистрибуција анкетних упитника изискивала је теренски рад у два наврата. Први пут анкетни упитници су подјељени 04. и 05. децембра 2018. године учесницима на дводневном специјалистичком семинару континуиране професионалне едукације за Овлашћене ревизоре, а други пут анкетни упитници су дистрибуирани у периоду 24. јануар – 8. фебруар 2019. године на Семинару за израду годишњег финансијског извјештаја за привредна друштва у Републици Српској и актуелностима везаним за измјене у пореским прописима Републике Српске. Оба семинара су била у организацији Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске. Анкетни упитник је састављен од 13 питања помоћу којих је кандидат дошло до сазнања о ставовима појединаца о креативном рачуноводству и квалитету финансијског извјештавања. Поред општих питања, упитник је обухватио и 25 изјава/тврдњи које су садржавале Ликертову скалу за испитивање ставова испитаника како би се одредио степе слагања или неслагања са одређеним тврдњама/изјавама. Cronbach Alpha коефицијент поузданости од 0,873 потврдио је да се ради о изврсном нивоу поузданости мјерних скала, односно да анкетни упитник који је спроведен представља ваљан инструмент

за мјерење ставова и мишљења учесника.

С друге стране, квантитативну методологију научног истраживања кандидат је користио за прикупљање и анализу квантитативних података с циљем испитивања узрочно-последичне везе између квалитета финансијског извјештавања, с једне стране, и креативног рачуноводства, с друге стране. Квантитативни емпиријски подаци добијени су анализом финансијских извјештаја добијених од стране Агенције за подредничке, информатичке и финансијске услуге Републике Српске (АПИФ). Статистичка анализа је урађена на узорку од 400 финансијских извјештаја привредних друштава у Републици Српској за четворогодишњи период (2016-2019). За статистичку обраду прикупљених података кориштени је програм SPSS (*Statistical Package for Social Studies*). Од статистичких анализа примјењена је дескриптивна статистичка анализа по којој је приказивање података извршено графички и табеларно. За потребе статистичке анализе, кандидат је користио вишеструку(мултипли) линеарну регресију и развио модификовани дискрециони обрачунски модел за детекцију заступљености креативног рачуноводства у финансијским извјештајима који је базиран на Jones моделу, који је примјењен на селектованом узорку (400 извјештајних ентитета за четири године – период 2016-2019 година). Статистичком анализом варијансе за модификовани Jones модел резултати су показали да се ради о статистички значајном моделу за предвиђање вриједности укупног обрачуна. Приликом статистичке анализе кориштени су и Omnibus и T тест. За испитивање јачине и правца корелације између зависне и независне варијабле кориштен је *Point – biserial Correlation*.

Примјењене методе су адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на овом пољу на свјетском нивоу. Тврдње су изнешене јасно, прецизно и друштвено разумљиве. Научне спознаје су образложене и повезане са другим спознајама. Подаци су *приказани* у облику: табела и графикана.

Предложени план истраживања који је представљен у пријави докторске дисертације није се мјењао током истраживања.

Испитивани су бројни параметри и мјерени су њихови индикатори који су дали довољно податка за поуздано доношење закључака.

Статистичка обрада податка је адекватна за истраживање, а подаци су јасно представљени. На основу обрађених и анализираних податка *представљени су резултати истраживања* који су служили за провјеру хипотеза и провођење дискусије. Резултати истраживања су правилно, логично и јасно тумачени. Резултати истраживања су дати у таквом облику и форми да други независни истраживачи могу провјерити резултате и поновити истраживање.

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања заснивају се на анализи података који су утврђени и обрађени статистичким методама. Анализом и обрадом података утврђена је статистички значајна повезаност између креативног рачуноводства (независне варијбле) и квалитета финансијског извјештавања (зависне варијабле). Тиме је кандидат потврдио главну хипотезу, као и помоћне хипотезе. Потврђивање помоћних хипотеза употпунило је важност главне хипотезе. Да би дошао до индикатора

креативног рачуноводства, кандидат је примјеном вишеструке линеарне регресије развио модификовани дискрециони обрачунски модел прилагођен нашем пословном окружењу и нашим условима тржишног привређивања. Овај модел је примјењен на базу података коју су чинили финансијски извјештаји 400 привредних друштава која послују у Републици Српској. Израчунавањем просјечних вриједности дискреционих обрачуна (ДАСС), кандидат је дошао до резултата који показују да је највећа просјечана вриједност ДАСС забиљежена код привредних друштава са сједиштем у регионима Источног Сарајева (0,0158) и Добоја (-0,0093), те да су највећа одступања код привредних друштава која се баве информисањем (0.0608), здравством (-0.0531) и науком (0.0486).

С обзиром да квалитет ревизије као контролна варијабла игра значајну улогу када говоримо о квалитету финансијског извјештавања, кандидат је одвојено урадио статистичке анализе за привредна друштва којима је ревизију радила нека од ревизорских кућа из Велике четворке и предузећа код којих су ревизију спроводиле ревизорске куће које не припадају Великој четворци. Наиме, резултати Omnibus теста указују да код групе предузећа код којих је ревизију спроводила једна од ревизорских кућа Велике четворке, вриједност дискреционог обрачуна статистички значајно утиче на одлуку ревизора о врсти мишљења док то није случај код друге групе предузећа. Такође, резултати су показали да код укупно 46 (11,50%) привредних друштава просјечна вриједност дискреционог обрачуна (ДАСС) статистички значајно одступа од нуле што указује на могућу манипулацију финансијским извјештајима код ових извјештајних ентитета. Резултати су показали да између интерне ревизије и коначног мишљења независног ревизора постоји позитивна и статистички значајна веза за ниво значајности од 0.05 ($r_s = .062$, $p=0.013$ што је мање од 0.05). Рјечју, постојање и заступљеност интерне ревизије у привредном друштву статистички значајно позитивно утиче на квалитет коначног мишљења независног ревизора.

Опсежним истраживањем, кандидат је доказао корелацију креативног рачуноводства с једне стране, и квалитета финансијског извјештавања с друге стране, те на тај начин формирао оквир за будућа истраживања. Будућа истраживања могу се заснивати на упређењу постојећих или проналажењу нових модела дискреционих обрачуна као индикатора заступљености креативног рачуноводства у финансијским извјештајима, те неким новим показатељима и индикаторима квалитета финансијског извјештавања. Тестирањем хипотеза, као и дефинисањем научног и прагматичног доприноса, кандидат је створио полазну основу за будућа комплекснија научна истраживања која би се бавила јачањем кредибилитета и повјерења у финансијско извјештавања. Кандидат наглашава и значај и улогу форензичког рачуновође у убудћности који може дати огроман допринос у борби против манипулација и превара, те потреби подизања степена контроле квалитета рада и надзора над радом како рачуноводствене тако и ревизорске професије.

Прагматични допринос истраживања. Прагматични доприноси односе се на користи које имају поједини субјекти од рјешавања проблема квалитета финансијског извјештавања, а то су:

- *Власници.* Власници извјештајних ентитета заинтересовани су да финансијски извјештаји које им презентује менаџмент буду истинит и фер приказ приносног и финансијског положаја, како би могли имати реалну слику успешности датог ентитета. Јер, само квалитетно и поуздано финансијско извјештавање може бити добра подлога за доношење рационалних пословних одлука.
- *Менаџмент.* С обзиром да је менаџмент одговоран за састављање и

презентовање финансијских извјештаја, у интересу је да унаприједи сарадњу са професионалних рачуновођама, те да се упозна са праксом креативног рачуноводства и његовим посљедицама на квалитет финансијског извјештавања. На тај начин менаџмент може бити свјестан врсте и далексежности утицаја донијетих пословних одлука на финансијку слику предуећа презентовану кроз финансијске извјештаје. С друге стране, имајући у виду да је руководство најодговорније за контролу манипулација и превара, менаџмент мора процјенити ризике пословања и обезбједити ефикасне системе интерне контроле.

- *Инвеститори/повјериоци.* За инвеститоре и повјериоце, финансијски извјештаји су основни извор информација на основу којих се доносе одлуке о алокацији ресурса због чега им је у интересу и од есецијалне важности да су подаци презентовани у финансијским извјештајима истинити и фер, како би имали реалан приказ бонитета неког привредног субјета.
- *Држава (регулатор).* Финансијски извјештаји и показатељи из финансијских извјештаја су често основа приликом доношења државних (националних) стратешких економских одлука. Држава као креатор економске политике може имати велике користи од анализе засноване на квалитетним и поузданим финансијским извјештајима. Анализа финансијских извјештаја на нивоу националне привреде омогућава да се препознају слабе тачке (степен задужености привреде, проблеми неликвидности, неконкурентност појединих сектора и гранаи слично) и да се открију рани упозоравајући сигнали који би омогућили да се предузму потребне активности прије избијања кризе. С друге стране, регулатор је заинтересован да се упозна са утицајем креативног рачуноводства на пореске билансе извјештајних ентитета те да разумије поступке и методе које се користе за манипулацију финансијским извјештајима како би могао преузети активности на спречавању истих. Наиме, моделом истраживања елабоиран је начин на који креативно рачуноводство утиче на квалитет финансијског извјештавања. Кроз ово истраживање, долази се до резултата који сугеришу на потребу јачања контролних механизма и кредибилитета рачуноводствене и ревизоске професије као једним од начина минимизирања негативног утицаја креативног рачуноводства и побољшања квалитета финансијског извјештавања. Резултати су показала и да повјерење корисника финансијских извјештаја у погледу кредибилитета, вјеродостојности и истинитости финансијских извјештаја није на завидном нивоу због чега кандидат наглашава потребу подизања нивоа контроле квалитета и надзора над радом како рачуновођа тако и ревизора од стране регулатора.
- *Професионалне асоцијације.* Финансијски скандали и афере нанијеле су тежак ударац рачуноводственој и ревизорској професије због чега је интерес професионалних асоцијација да се финансијско извјештавање врши квалитетно и транспарентно како би се на тај начин подигла репутација и кредибилитет професије на виши ниво. С друге стране, професионална тијела дјелимично су носиоци одговорности за квалитет финансијског извјештавања због чега имају интерес да се проблем квалитета финансијског извјештавања ријеша.
- *Рачуновође и ревизори.* Основни задатак рачуновођа и ревизора је прикупљање, сређивање и презентовање информација заинтересованим корисницима у облику рачуноводствених или ревизорских извјештаја. Етички кодекс захтјева од рачуновође да се придржава принципа објективности и не не дозволи претјерани утицај менаџмента на његово професионално

расуђивање. Управо из тог разлога, професионалне рачуновође су заинтересоване да препознају границу између дозвољеног и недозвољеног креативног рачуноводства. С друге стране, екстерна ревизија мора бити у функцији откривања превара, а резултати спроведеног истраживања ће указати ревизорима на најчешће кориштене поступке и области креативног рачуноводства што може бити од користи при ревидирању извјештајних ентитета.

- *Јавност.* Професионалне рачуновође и ревизори пружају велико бој различитих услуга што подразумева велику одговорност професије према јавности. Јавни интерес је елиминисање свих врста манипулација и превара, те квалитетно, поуздано и транспарентно финансијско извјештавање.

Дакле, ово истраживање ће дати допринос и употпунити фонд научног знања о утицају креативног рачуноводства на квалитет финансијског извјештавања, моделима за детекцију креативног рачуноводства, те сагледавање стварог стања у области финансијског извјештавања у Републици Српској из перспективе професионалних рачуновођа и ревизора који извјесно имају највише информација о актуелним проблемима, квалитету финансијског извјештавања и постојећим информационим ризицима.

Истраживањем, кандидат настоји да у будућности продуби свијест јавности о значају и улози ове проблематике те да укаже на потребу за озбиљним приступом јачања контролних механизма с циљем јачања квалитета финансијског извјештавања.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Докторска дисертација кандидата мр Синише Рајковића је самостално дјело, која је израђена у складу са одабраном темом. Кандидат се у цјелини придржавао одабраног концепта и постављеног нацрта истраживања. Дисертација је написана у складу са методологијом научног истраживања.

Резултати истраживања су правилно, јасно и логично представљени. Тумачење резултата засновано је на прикупљеним и обрађеним подацима. Резултатима истраживања провјерене су помоћне и главна хипотеза истраживања. Резултати су дати у таквом облику и форми да други независни истраживачи могу провјерити резултате и поновити истраживање.

Извршена је компарација добијених резултата истраживања са резултатима истраживања других релевантних аутора, гдје је кандидат показао довољно критичности супростављајући адекватну научну аргументацију до које је дошао у истраживању.

Након интерпретације и дискусије добијених резултата кандидат је истакао научне и прагматичне доприносе дисертације те дисертацију учинио интересантном за истраживаче и корисном за практичаре. Дисертација је оригинални допринос економској науци јер поширује знања из економије и ужих научних области рачуноводства и ревизије. Оригиналан научни допринос огледа се у новим научним

чињеницама, новим научним спознајама и новим моделима и поступцима детекције креативног рачуноводства и подизања квалитета финансијског извјештавања.

Основни допринос дисертације огледа се у доказаној претпоставци да креативно рачуноводство смањује квалитет и вјеродостојну презентацију информација у финансијским извјештајима привредних друштава у Републици Српској; утврђивању степена у којем је креативно рачуноводство заступљено код нас; изградњи модификованог модела дискреционих обрчуна као инструмента за детекцију креативног рачуноводства; утврђивању одговорности и најчешћих мотива за манипулацију финансијским извјештајима; дефинисању могућих праваца дјеловања и давање смјерница за сузбијање манипулација и превара те побољшање квалитета финансијских извјештаја.

Резултати истраживања имају практичне користи за све кориснике финансијских извјештаја а посебно за регулатора, професионална удружења, пореске огране, повјериоце, инвеститоре, власнике предузећа и јавност.

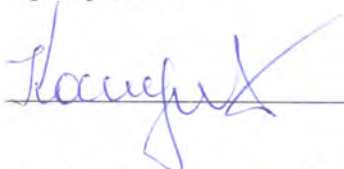
У складу са наведеним извјештајем Комисија даје позитивну оцјену докторској дисертацији и сматра да ова докторска дисертација у потпуности испуњава критеријуме врло успјешне докторске дисертације, те из тог разлога

Предлаже

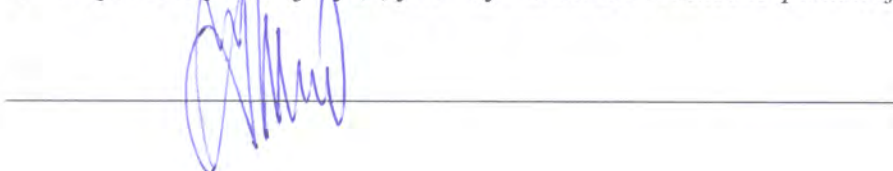
Наставно-научном вијећу Економског факултета Универзитета у Бањој Луци да прихвати позитивну оцјену докторске дисертације кандидата мр Сине Рајковића, дипл. економисте, под називом: „Утицај креативног рачуноводства на квалитет финансијског извјештавања привредних друштава у Републици Српској“ ,те да одобри њену јавну одбрану и одреди Комисију.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. Проф. др Новак Кондић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Рачуноводство и ревизија*, предсједник;

2. Проф. др Драган Микеревић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област *Пословне финансије*, члан;

3. Доц. др Кристина Мијић, Економски факултет у Суботици Универзитета у Новом Саду, ужа научна област *Рачуноводство и ревизија*, члан.

